วารสาร

"รักษ์วัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์"

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กาญจนาภิเษก

วารสารราย ๔ เดือน ฉบับที่ ๒ ปีที่ ๒ พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๔

สารบัญหน้า

๓ ......สาสน์ผู้อำนวยการ

๔ ......บทบรรณาธิการ

๕ ......ข่าวความเคลื่อนไหว – งานประเพณีบุญหลวงของชาวไทด่าน

๑๐ ....บันทึกกลุ่มชาติพันธุ์ – ชาวภูไทในตำนานเมืองกุดสิมนารายณ์

๑๔ ....แหล่งเรียนรู้ชาติพันธุ์ – ห้องแสดงวัฒนธรรมไทโย้ย

๑๕ ....วิจัยชาติพันธุ์ – การปฏิบัติงานเพื่อดูแลรักษาคัมภีร์โบราณ

๑๙ ....ฐานข้อมูลวัตถุทางชาติพันธุ์ – ลูกสะบ้า

คำบรรยายรูปปก :

เครือข่ายชาวภูไทจากจังหวัดกาฬสินธุ์ และชาวไทดำจากจังหวัดเลย ในงานสัมมนา "รักษ์วัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : การอนุรักษ์และสายสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม" วันที่ ๑๑-๑๒ กรกฎาคม ๒๕๕๔ ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กาญจนาภิเษก

ชื่อวารสาร

รักษ์วัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์, ราย ๔ เดือน

เจ้าของ

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กาญจนาภิเษก กรมศิลปากร

www.kanjanaphisek-museum.go.th

วัตถุประสงค์

๑. เผยแพร่แลกเปลี่ยนความรู้ทางด้านชาติพันธุ์วิทยา พิพิธภัณฑ์วิทยา ระหว่างประชาชนกลุ่มชาติพันธุ์และองค์กรต่าง ๆ

๒. เป็นสื่อกลางเชื่อมการสื่อสารระหว่างพิพิธภัณฑสถาน กลุ่มชาติพันธุ์ สถาบัน และองค์กรต่าง ๆ

๓. สร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กาญจนาภิเษก และชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ

การเผยแพร่

๑. เปิดรับสมัครสมาชิกวารสารในนาม "เครือข่ายพช.กาญจนาภิเษก"

๒. เปิดรับบทความ ข่าวสารจากผู้นำชุมชน ปราชญ์ท้องถิ่น ในกลุ่มชาติพันธุ์ทุกกลุ่มในประเทศไทย นักวิจัย และนักศึกษาเพื่อพิจารณาพิมพ์เผยแพร่ในวารสาร โดยบรรณาธิการจะจัดรูปแบบบทความตามมาตรฐานการพิมพ์ ส่วนเนื้อหาเป็นผลงานข้อเสนอความคิดของผู้เขียนแต่ละท่าน

ติดต่อบรรณาธิการ

นิตยา กนกมงคล

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กาญจนาภิเษก

คลองห้า อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี ๑๒๑๒๐

โทร ๐๒ ๙๐๒๗๕๖๘-๙

อีเมล nittaya@kanjanaphisek-museum.go.th

nitayaka@hotmail.com

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

นิตยา กนกมงคล

รักษ์วัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์, วารสารราย ๔เดือน. ปทุมธานี

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กาญจนาภิเษก, ๒๕๕๔. ๒๐ หน้า

ประเทศไทย- ชาติพันธุ์วิทยา

ISSN :

๑๙๐๖-๙๒๑๙

ที่ปรึกษา

นางโสมสุดา ลียะวณิช อธิบดีกรมศิลปากร

นายบวรเวท รุ่งรุจี รองอธิบดีกรมศิลปากร

นายอเนก สีหามาตย์ รองอธิบดีกรมศิลปากร

นางสุนิสา จิตรพันธ์ ผู้อำนวยการสำนักบริหารกลาง

นายอนันต์ ชูโชติ ผู้อำนวยการสำนักพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

นางจิตรปรีดี พร้อมสีทอง หัวหน้ากลุ่มพัฒนาระบบ

อำนวยการ

นางจารุณี อินเฉิดฉาย

บรรณาธิการ

นางสาวนิตยา กนกมงคล

กองบรรณาธิการ

นางสาวดาริกา ธนะศักดิ์ศิริ	นางจินดา หุนตระกูล
นายสมนึก จำปา	นายอาทิตย์ วัฒนจันทร์
นางเพลิน ขำภักตร์	นางสาววราภรณ์ อนุวรรณ์

พิมพ์และออกแบบ

บริษัท บางกอกอินเฮ้าส์ จำกัด

๙๒๓/๓๙๙ ถนนเศรษฐกิจ ๑ ตำบลมหาชัย อำเภอเมือง

จังหวัดสมุทรสาคร ๗๔๐๐๐ โทรศัพท์/โทรสาร ๐๓๔-๔๒๑๕๙๖

อีเมล bangkokinhouse@hotmail.com

สาสน์ผู้อำนวยการ

แนวคิดในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ชุมชน หรือ พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เพื่อการอนุรักษ์ สืบสานและฟื้นฟู อัตลักษณ์ของกลุ่มชนในท้องถิ่นหรือชุมชนนั้น ๆ เป็นสิ่งที่ดีและควรสนับสนุนเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะท้องถิ่นที่มีกลุ่มชาติพันธุ์เป็นองค์ประกอบหลักและกำลังอยู่ในภาวะวิกฤตหรือภาวะเสี่ยงต่อการสูญหาย เช่น พิพิธภัณฑ์ชุมชนชาวเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ พิพิธภัณฑ์ไททรงดำปานถนอม จังหวัดเพชรบุรี ศูนย์การเรียนรู้ฟื้นฟูภาษาชอง จังหวัดจันทบุรี ศูนย์วัฒนธรรมไทดำบ้านนาป่าหนาด จังหวัดเลย ฯลฯ ปัจจุบันมีการจัดตั้งหลายแห่งและที่กำลังวางแผนจัดตั้งในอนาคตอีกเป็นจำนวนมาก

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบางแห่งประสบความสำเร็จ ได้รับความร่วมมืออย่างดีในชุมชน และแรงสนับสนุนจากองค์กรภายนอก แต่ในขณะเดียวกันก็มีอีกจำนวนไม่น้อยที่ปรากฏแต่ชื่ออยู่ในทำเนียบเท่านั้น จากสาเหตุสำคัญคือ ขาดการสานต่อ ทุกฝ่ายที่รับผิดชอบต้องทบทวนในสิ่งที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะภายในชุมชนเอง ที่ต้องมีความพร้อมในการรองรับการเกิด การมี พิพิธภัณฑ์ ขึ้นในชุมชนของตน ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่มีความคุ้นเคยมาก่อน “พิพิธภัณฑ์” คือกระบวนการดำเนินงานที่มีการกำหนดไว้ ประกอบด้วยตัวอาคาร และวัตถุ เสริมด้วยเนื้อหาและสื่อประกอบต่าง ๆ เพื่อช่วยให้รู้มากยิ่งขึ้น มีคนดูแลรักษา ทำความสะอาด เปิด-ปิด และเล่าเรื่อง (นำชม) ให้แก่ผู้ที่มาเยือนฯลฯ ถามว่าชุมชนมีความพร้อมสำหรับกระบวนการขั้นพื้นฐานของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นดังกล่าวมากน้อยแค่ไหน

แต่หากทุกคนมีความเข้าใจตรงกันว่า พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น หรือ พิพิธภัณฑ์ชุมชน มิใช่หมายความแต่เฉพาะว่าต้องเป็นตัวอาคาร มีการจัดวางวัตถุไว้ภายในตู้ที่มีดวงไฟส่อง ประกอบป้ายคำบรรยาย ฯลฯ เท่านั้น แต่ความเป็นตัวตนของชุมชนในปัจจุบันคือความหมายที่แท้จริงของพิพิธภัณฑ์ชุมชน หรือพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ด้วยการถือปฏิบัติและสืบทอดอัตลักษณ์ ใช้ความพยายามในการขับเคลื่อน ผลักดันและถ่ายทอดให้เกิดสำนึกกลุ่มชาติพันธุ์แก่ลูกหลาน หากทำได้เช่นนี้แล้ว อัตลักษณ์ของชุมชนก็จะไม่สูญหายหรือถูกกลืนไป เป็นการอนุรักษ์ที่ยั่งยืน แต่หากมีแนวโน้มว่าจะไม่สามารถต้านกระแสการพัฒนาและความเปลี่ยนแปลงจากภายนอกได้ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กาญจนาภิเษก ขอเสนอตัวเป็นส่วนหนึ่งของการร่วมอนุรักษ์มรดกทางชาติพันธุ์ในอนาคต

จารุณี อินเฉิดฉาย

ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กาญจนาภิเษก

บทบรรณาธิการ

สวัสดีคะ...... พบกันอีกครั้งในวารสารรักษ์วัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ฉบับต้อนรับกิจกรรมการสัมมนา “เครือข่ายรักษ์วัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์” ครั้งที่ ๒ เมื่อวันที่ ๑๑-๑๒ กรกฎาคมที่ผ่านมา ซึ่งผู้จัดเชิญชาวกลุ่มชาติพันธุ์จากภาคอีสานมาร่วมสัมมนา นำเสนอวิถีวัฒนธรรม สายสัมพันธ์ร่วมในรากวัฒนธรรมระหว่างกลุ่ม พบปะ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ทั้งระหว่างกัน กับนักวิชาการด้านมานุษยวิทยา ภาษาศาสตร์ และสมาชิกเครือข่ายพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกาญจนาภิเษกในบรรยากาศของมิตรไมตรีและความเป็นกันเอง

เรื่องราวที่ท่านผู้อ่านจะได้พบในฉบับนี้จึงเป็นแง่มุมต่าง ๆของกลุ่มชาติพันธุ์ที่มาเข้าร่วมสัมมนา.... เริ่มจากข่าวความเคลื่อนไหวของชาวไทด่านในอำเภอด่านซ้าย ที่พึ่งจัดงานบุญหลวงไปเมื่อช่วงต้นเดือนกรกฎาคม โดยไม่ยอมเลื่อนกำหนดจัดงานออกไปแม้จะตรงกับวาระเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ด้วยความเชื่อในประเพณีตนที่กำหนดเวลางานประเพณีนี้สืบเนื่องมานานกว่าร้อยปีแล้ว ต่างกับวาระการเลือกตั้งที่กำหนดภายหลัง น่าชื่นชมในจุดยืนคะ....ตามติดด้วยผศ.เอกรินทร์ พึ่งประชา วิทยากรท่านหนึ่งในการสัมมนา ได้รายงานข่าวสัมมนา “การจัดการความมั่นคงทางอาหารโดยชุมชน” กระบวนการหนึ่งในงานวิจัยที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของกลุ่มชาติพันธุ์ผู้เป็นเจ้าของภูมิปัญญา ซึ่งเป็นกรณีตัวอย่างที่ดีในการทำงานร่วมกันระหว่างคนในและนักวิจัยคนนอกคะ....นอกจากนี้อาจารย์สมิง จงกะสิกิจ เครือข่ายชาวไทครั่งที่เหนียวแน่นอีกท่านหนึ่งของเรา ยังได้ส่งข่าวการประชุมเพื่อก่อร่าง “แผนพัฒนายุทธศาสตร์การพัฒนาสังคมและสวัสดิการของกลุ่มชาติพันธุ์และชนเผ่าพื้นเมือง” สำหรับส่งต่อให้รัฐบาลใช้เป็นนโยบายในการพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยบนพื้นฐานรากวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มหรือถิ่น ซึ่งนับเป็นข่าวดีไม่น้อยสำหรับชาวกลุ่มชาติพันธุ์นะคะ....

ในคอลัมน์บันทึกกลุ่มชาติพันธุ์... คุณยายสวาท คูสกุลรัตน์ ชาวภูไทได้กรุณาขยับปากกาเล่าประวัติศาสตร์ชาวภูไทแห่งอำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์ผ่านตำนานเมืองกุดสิมนารายณ์ อย่างน่าสนใจ....และไม่ไกลจากกาฬสินธุ์ เป็นถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ในวัฒนธรรมภาษาตระกูลไทเหมือนกัน คือ ชาวโย้ย อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร พวกเค้าได้สร้างพิพิธภัณฑ์เล็ก ๆ เพื่อบอกเล่าวัฒนธรรมตนอย่างมีเสน่ห์ บรรณาธิการจึงได้นำมาบอกเล่าสู่ผู้อ่านในคอลัมน์แหล่งเรียนรู้ชาติพันธุ์.....พร้อมกับเรื่องราวสายสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างชาติพันธุ์กลุ่มมอญ-เขมรในประเทศไทย ที่สื่อสารผ่าน “ลูกสะบ้า” วัตถุทางชาติพันธุ์ของชาวญัฮกุร แห่งป่าเทพสถิต จังหวัดชัยภูมิ ในคอลัมน์ฐานข้อมูลวัตถุทางชาติพันธุ์....ซึ่งปิดท้ายต่อจากคอลัมน์วิจัยชาติพันธุ์ ที่อาจารย์วัฒนา พึ่งชื่น มาบอกเล่าประสบการณ์การทำงานอนุรักษ์คัมภีร์แก่ชาวกลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อจะได้ทราบถึงวิธีการเก็บรักษาคัมภีร์ที่มีอยู่มากในทุกท้องถิ่นในเบื้องต้น.....

ยังไม่หมดคะ สำหรับเรื่องราวของชาวกลุ่มชาติพันธุ์ภาคอีสานที่เข้าร่วมสัมมนา...แต่บรรณาธิการจะนำเสนอต่อในวารสาร ฉบับที่ ๓.....แล้วพบกันนะคะ

นิตยา กนกมงคล

งานประเพณีบุญหลวงของชาวไทด่าน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย วันที่ 1-3 กรกฎาคม ๒๕๕๔

นิตยา กนกมงคล

งาน บุญหลวง ถือเป็นงานบุญใหญ่ประจำปีของชาวไทด่าน โดยรวม “งานบุญพระเวส” หรือฮีตเดือนสี่ และงานบุญบั้งไฟ หรือฮีดเดือนหก เข้าไว้เป็นงานบุญเดียวกัน จึงเรียกชื่อว่างานบุญหลวง หรืองานบุญครั้งใหญ่นั่นเอง งานบุญพระเวสนั้นจะจัดขึ้นเพื่อให้ชาวไทด่านได้เข้าวัดฟังเทศน์มหาชาติให้ครบทั้ง ๑๓ กัณฑ์ ส่วนงานบุญบั้งไฟจัดขึ้นเพื่อบูชาอารักษ์หลักเมือง และเป็นประเพณีการแห่ขอฝนให้ตกต้องตามฤดูกาลประจำปี

ในปีนี้ประเพณี-พิธีกรรมงานบุญหลวงเริ่มที่วัดโพนชัย เมื่อเวลา ๓ นาฬิกาของวันศุกร์ที่ ๑ กรกฎาคมที่ผ่านมา โดยมีพิธีบวชพราหมณ์ แล้วลงมาทำพิธีเบิกพระอุปคุต โดยคณะของแสนทุกคนนำอุปกรณ์มีมีด ดาบ หอก และฉัตร ถือเดินนำขบวนจากวัดโพนชัยไปที่ริมฝั่งแม่น้ำหมัน เพื่อเชิญพระอุปคุต คือก้อนกรวดสีขาวในแม่น้ำ ที่เล่าขานกันว่าเมื่อใดมีงานบุญใหญ่โตก็มักมีเหล่ามารมาผจญ จึงต้องเชิญพระอุปคุตมาเพื่อช่วยปราบมารให้ราบคาบ เมื่อได้พระอุปคุตแล้วจะนำใส่หาบเคลื่อนขบวนกลับมาทำพิธีที่หออุปคุตวัดโพนชัย

จากนั้นชาวบ้านร่วมกันตักบาตรตลอดแนวถนนแก้วอาสาไปจนถึงหน้าวัดโพนชัย และพิธีบายศรีสู่ขวัญเจ้าพ่อกวน-เจ้าแม่นางเทียม ที่บ้านเจ้าพ่อกวน ในช่วงสายและตลอดวันจึงเป็นขบวนแห่และกิจกรรมเพื่อการท่องเที่ยวของภาคราชการ

ช่วงบ่ายของวันเสาร์ที่ ๒ กรกฎาคม ที่บ้านเจ้าพ่อกวนมีพิธีบายศรีสู่ขวัญพระเวส จากนั้นจึงเริ่มขบวนแห่พระเวสจากบ้านเจ้าพ่อกวนไปวัดโพนชัย ซึ่งจำลองเหตุการณ์การกลับเข้าเมืองของพระเวสสันดร พระนางมัทรี กัณหาและชาลีมาจากเนื้อหานครกัณฑ์ เหตุการณ์สุดท้ายในมหาเวสันดรชาดก ชาดกตอนสุดท้ายของทศชาติชาดก ขบวนแห่นี้เป็นส่วนประเพณีที่สนุกสนานด้วยในขบวนแห่จะมีกองทัพผีตาโขนร่วมขบวนและเล่นหลอกหลอนชาวบ้านอย่างสนุกสนาน ผีตาโขนเป็นผีจากป่าที่ตามเข้ามาส่งเสด็จฯพระนางมัทรีกลับเมือง และจากนั้นผีตาโขนเหล่านี้ก็จะได้หลุดพ้นจากการเป็นผี เปรียบเทียบได้กับชาวด่านซ้ายที่ร่วมขบวนสวมหัวผีตาโขนส่งเสด็จฯ ก็จะได้อานิสงฆ์ปัดเป่าผีแห่งความโชคร้ายออกจากตัวนั่นเอง ดังนั้นตอนท้ายของพิธีแห่พระเวส ชาวด่านซ้ายที่นำหวดนึ่งข้าวเก่ามาตกแต่งเป็นหัวผีตาโขนสวมร่วมในขบวนแห่ จะไปที่ลำน้ำหมันแล้วถอดหัวผีทิ้งลงในน้ำเป็นลอยเคราะห์ไปจากตัว

ที่มาของคำว่า"ผีตาโขน" นั้นบ้างก็ว่าน่าจะมาจากการที่เหล่าผีนี้สวมหน้ากากคล้ายลักษณะของหัวโขนแต่เดิม บางคนเรียกว่า "ผีตาขน" แต่ก็หาความหมายไม่ได้ชัดแจ้ง และจากคำบอกเล่าของเจ้าพ่อกวนขณะเข้าทรงว่า "ผีคามคน" ต่อมาจึงเพี้ยนเป็น"ผีตาโขน" ในที่สุด[๑]

เมื่อขบวนแห่เข้ามาถึงวัดโพนชัย จะแห่รอบโบสถ์ ๓ รอบ ก่อนอัญเชิญพระพุทธรูปซึ่งเป็นตัวแทนองค์พระเวสสันดรเข้าโบสถ์ จากนั้นจึงเริ่มในส่วนของการจุดบุญบั้งไฟ บูชาพญาแถนเพื่อขอให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล ในตอนค่ำจะมีพิธีเจริญพระพุทธมนต์ เทศน์มาลัยหมื่นมาลัยแสน

เช้ามืดของวันที่ ๓ กรกฎาคม ก็ได้เริ่มพิธีเทศน์มหาชาติทั้ง ๑๓ กัณฑ์ เพื่อกล่อมเกลาจิตใจ และอานิสงฆ์ผลบุญแรงกล้าของชาวพุทธ โดยมีขบวนแห่ต้นกัณฑ์หลอนจากหมู่บ้านต่าง ๆ เข้ามาร่วมในพิธีด้วย

ปัจจุบันแม้ประเพณีงานบุญหลวงมีชื่อเสียงไปทั่วโลก แต่เฉพาะส่วนของกองทัพผีตาโขนในขบวนแห่เท่านั้นด้วยหน่วยราชการมุ่งส่งเสริมการท่องเที่ยวในประเพณีนี้ที่ความแปลกของตัวผีตาโขนมากกว่าวัตถุประสงค์หรือตัวประเพณีงานบุญหลวงอย่างแท้จริง ๆ กระทั่งกล่าวขานถึงประเพณีนี้อย่างผิดความหมายว่า "ฮาโลวีนเมืองไทย" ไปแล้ว หัวผีตาโขนที่จะต้องทิ้งลงในลำน้ำหมันในท้ายพิธีกรรมก็ไม่ถูกทิ้ง กลับมีนักท่องเที่ยวมาซื้อหาไปเก็บเป็นที่ระลึก นั่นหมายความว่าวัตถุประสงค์ของการลอยเคราะห์ได้ผันแปรไป ชาวด่านซ้ายปัจจุบันเองก็ไม่เห็นด้วยและกังวลกับแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวของทางราชการ ดังที่ลุงขอ หรือนายชูพงษ์ พันธ์โสดา ผู้นำประเพณีพิธีกรรมชาวไทด่าน กล่าวไว้ว่า

"....ถึงแม้ว่าภาพผีตาโขนจะแพร่หลายไปทั่วโลก มีนักท่องเที่ยวมาร่วมงานขบวนแห่อย่างคับคั่งทุก ๆ ปี แต่ตัวประเพณีงานบุญหลวงกลับกำลังจะสูญไปแล้ว..... เพราะความสำคัญของงานในปัจจุบันได้ถูกเคลื่อนจากพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าพ่อกวน-เจ้าแม่นางเทียม ไปที่เหล่าผีตาโขนซึ่งเป็นเพียงส่วนประกอบของขบวนแห่ในฐานะสัญลักษณ์ของเคราะห์ร้ายที่ต้องทิ้งออกจากตัวมนุษย์ในพิธีกรรมนี้เท่านั้น ....นั่นเอง....."[๒]

[๑] ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนอำเภอด่านซ้าย. งานประเพณีบุญหลวง และการละเล่นผีตาโขน. เอกสารแผ่นพับปี ๒๕๕๐.

[๒] เป็นคำกล่าวของลุงขอ นายชูพงษ์ พันธ์โสดา ชาวไทด่าน ที่กล่าวไว้ในงานสัมมนา "รักษ์วัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : การอนุรักษ์และสายสัมพันธ์รากวัฒนธรรม" ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กาญจนาภิเษก เมื่อวันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๕๔

งานสัมมนาและแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่อง "การจัดการความมั่นคงทางอาหารโดยชุมชน" วันที่ ๖ กรกฎาคม ๒๕๕๔ ณ ห้องประชุมเทศบาลตำบลด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์เอกรินทร์ พึ่งประชา
ภาควิชามานุษยวิทยา คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

การทำวิจัยประเด็นต่าง ๆ เกี่ยวกับท้องถิ่น นักวิจัยจากส่วนกลางมักถูกตั้งคำถามเชิงท้าทายเสมอว่างานวิจัยจะให้อะไรกลับคืนสู่พื้นที่ศึกษา?

ประเด็นดังกล่าวกลายเป็น "คำถามสำคัญ" ให้นักวิจัยได้ฉุกคิดว่านอกเหนือจากองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาแล้ว ท้องถิ่นจะได้รับอะไรจากสิ่งที่ศึกษา เหตุผลนี้เป็นแรงผลักให้ "ผู้เขียน" ในฐานะนักวิจัยจับปากกาขึ้นมาเขียนโครงการ "ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการระบบอาหารของชุมชน: กรณีศึกษาหมู่บ้านในอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย" เสนอต่อสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และได้รับทุนสนับสนุนให้ดำเนินการวิจัยโครงการดังกล่าวเป็นระยะเวลา ๑ ปี (มิถุนายน ๒๕๕๔-พฤษภาคม ๒๕๕๕) โดยมีผู้เขียนเป็นหัวหน้าโครงการ และนักวิจัยท้องถิ่นซึ่งเป็นชาวบ้านอีก ๒ คน เก็บข้อมูลงานภาคสนามซึ่งก็คือหมู่บ้านของพวกเขานั่นเอง

จุดประสงค์หลักของงานวิจัยโครงการนี้ไม่เพียงศึกษาบทบาทและการปรับตัวของภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการระบบและความมั่นคงทางอาหารของชุมชน หากแต่ยังศึกษาบทบาทขององค์กรต่าง ๆ ในท้องถิ่นต่อการสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชนอย่างยั่งยืนและมีส่วนร่วม ทั้งในแง่ของการเผยแพร่และการจัดการองค์ความรู้

ดังกล่าว ประการสำคัญที่สุด ยังมุ่งหวังที่จะผลักดันผลการศึกษาเสนอเป็นเชิงนโยบายต่อองค์กรท้องถิ่นต่าง ๆ เพื่อสร้างแผนยุทธศาสตร์เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการระบบและความมั่นคงทางอาหารโดยชุมชนอย่างยั่งยืน

ด้วยเหตุนี้เอง จึงเป็นที่มาของการจัดงานสัมมนาและแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่อง "การจัดการความมั่นคงทางอาหารโดยชุมชน" ขึ้นเมื่อวันที่ ๖ กรกฎาคม ๒๕๕๔ ณ ห้องประชุมเทศบาลตำบลด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย โดยมีตัวแทนชาวบ้าน ปราชญ์ชาวบ้าน องค์กรท้องถิ่นทั้งภาครัฐและเอกชนมาร่วมแลกเปลี่ยนความเห็น อาทิ นายอำเภอด่านซ้าย นายกเทศมนตรีตำบลด่านซ้าย นายกองค์การส่วนบริหารตำบลที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย ผู้อำนวยการโรงพยาบาลด่านซ้าย เกษตรอำเภอด่านซ้าย และประธานกลุ่มเกษตรบ้านสวนน้ำพุ เป็นต้น เพื่อระดมความเห็นและประมวลความองค์ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการอาหารของชุมชน

งานสัมมนาครั้งนี้ไม่เพียงแต่เป็นการเปิดตัวโครงการวิจัยนี้แก่เจ้าบ้าน (ด่านซ้าย) ดังที่กล่าวมา หากแต่ยังเป็นการสร้าง "เครือข่าย" ในการถ่ายทอดองค์ความรู้ต่อไปในอนาคต เพราะตามแผนงานวิจัย ประมาณสัปดาห์แรกของเดือนมีนาคม ๒๕๕๕ "เครือข่าย" ท้องถิ่นกลุ่มต่าง ๆ ที่ก่อขึ้นจากงานสัมมนาครั้งนี้ยังจะจับมือกับผู้เขียนและนักวิจัยท้องถิ่นจัดงานในชื่ออย่างไม่เป็นทางการว่า "มหกรรมความมั่นคงทางอาหารด่านซ้าย" ณ "ด่านซ้าย" โดยจะนำเสนอผลงานวิจัยในรูปแบบต่าง ๆ อาทิ งานสัมมนาทางวิชาการ นิทรรศการภาพถ่ายภูมิปัญญาชาวบ้าน การจัดทำหนังสือ ตลาดนัดอาหารท้องถิ่น และรวมถึงเสนอผลงานในเชิงนโยบายเพื่อให้องค์กรท้องถิ่นนำไปปรับใช้ในการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน กิจกรรมทั้งหมดเหล่านี้จะเป็นตัวตอบโจทย์ว่า ท้ายสุดท้องถิ่นจะได้รับอะไรจากงานวิจัย

รายงานความเคลื่อนไหวของกิจการชาติพันธุ์ในประเทศไทย

สมิง จงกะสิกิจ
ชาวไทครั่ง
คณะทำงานพัฒนายุทธศาสตร์การพัฒนาสังคม และสวัสดิการของกลุ่มชาติพันธุ์และชนเผ่าพื้นเมือง

เมื่อวันที่ ๑๓-๑๔ กรกฎาคมที่ผ่านมา ได้มีการประชุมคณะทำงานพัฒนายุทธศาสตร์การพัฒนาสังคมและสวัสดิการของกลุ่มชาติพันธุ์และชนเผ่าพื้นเมืองนัดที่ ๒ ณ โรงแรมเมย์ฟลาวเวอร์แกรนเดอโฮเต็ล จังหวัดเชียงใหม่ โดยนายปกรณ์ พันธุ อธิบดีกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการได้เดินทางมาเป็นประธานในที่ประชุมครั้งนี้ด้วยตนเอง

ในการประชุมคณะทำงานทั้ง ๑๙ ท่าน ได้อภิปรายกันอย่างจริงจังในการร่างยุทธศาสตร์การพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์และชนเผ่าพื้นเมืองในประเทศไทย สำหรับเสนอต่อกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เพื่อใช้เป็นกรอบนโยบายดำเนินงานด้านชาติพันธุ์ของกระทรวง และสำนักกิจการชาติพันธุ์ผู้รับผิดชอบจะได้ยึดถือเป็นหลักในการวางแผนงานและโครงการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง ผลของการประชุมครั้งนี้สามารถร่างวิสัยทัศน์ พันธกิจ และยุทธศาสตร์พร้อมมาตรการจำนวน ๕ ยุทธศาสตร์ได้สำเร็จ ทั้งยังได้ร่างกระบวนการเสนอและพิจารณาแผนงาน-โครงการจากระดับล่าง คือชุมชนผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรม ขึ้นสู่ระดับชาติ ได้แก่คณะกรรมการระดับนโยบายภาครัฐโดยกระทรวงที่เกี่ยวข้อง เครือข่ายประชาชน และคณะกรรมการกลั่นกรองที่ประกอบด้วยบุคลากรทั้งภาครัฐและภาคประชาชน พร้อมร่างคณะกรรมการระดับนโยบายประกอบด้วย

- นายกรัฐมนตรี เป็นประธาน
- กรรมการภาคประชาชน ประกอบด้วย ผู้แทนกลุ่มชาติพันธุ์-ชนเผ่าพื้นเมือง ผู้แทนองค์กรพัฒนาเอกชน และ

นักวิชาการด้านชาติพันธุ์รวม ๑๗ คน

- กรรมการภาครัฐ ประกอบด้วยรัฐมนตรีทุกกระทรวง สภาความมั่นคงแห่งชาติ สภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงบประมาณ

- ฝ่ายเลขานุการ ประกอบด้วย อธิบดีกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ อธิบดีกรมส่งเสริมวัฒนธรรม เครือข่ายชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย (คชท.) และผู้อำนวยการสำนักกิจการชาติพันธุ์

จากนี้ไปก็จะได้มีการจัดกิจกรรมพบปะกันระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์เพื่อร่วมขับเคลื่อนแผนงานพัฒนายุทธศาสตร์ดังที่กล่าวมา ให้ดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง โดยในวันที่ ๑๕-๑๖ กรกฎาคม ศกนี้ จะได้เชิญผู้แทนกลุ่มชาติพันธุ์และชนเผ่าพื้นเมืองทั่วประเทศไทย ประมาณ๓๕คน และคณะทำงานกำกับทิศทางการจัดงานมหกรรมกลุ่มชาติพันธุ์และชนเผ่าพื้นเมืองมาประชุมหารือ เพื่อ

๑. ร่วมกันร่างกิจกรรมงานมหกรรมเนื่องในวันชนเผ่าพื้นเมืองโลก ระหว่างวันที่ ๗-๙ สิงหาคม ๒๕๕๔ที่จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งที่ประชุมได้กำหนดองค์ประกอบงานดังกล่าวไว้ให้ฝ่ายเลขานุการนำไปขยายและวางลำดับรายการกิจกรรมในแต่ละช่วงเวลาของงานมหกรรมให้สมบูรณ์ และส่งกลับไปให้ผู้แทนกลุ่มชาติพันธุ์และชนเผ่าพื้นเมืองนำคณะกลุ่มชาติพันธุ์มาร่วมงานประมาณกลุ่ม/ชนเผ่าละ ๑๐-๑๒ คน

๒. วิพากษ์แผนยุทธศาสตร์การพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์และชนเผ่าพื้นเมืองในประเทศไทย เพื่อคณะทำงานพัฒนายุทธศาสตร์ฯ จะได้นำผลการวิพากษ์ไปปรับปรุงร่างแผนยุทธศาสตร์ฯก่อนนำเสนอขึ้นสู่ระดับชาติพิจารณาต่อไป

▲ พิพิธภัณฑ์ชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่

“บันทึกกลุ่มชาติพันธุ์”

ชาวภูไทในตำนานเมืองกุดสิมนารายณ์

สวาท คูสกุลรัตน์ ชาวภูไท
กรรมการสภาวัฒนธรรมอำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์

ที่อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นชุมชนที่อยู่ของชาวภูไท หรือผู้ไทกลุ่มใหญ่ที่อพยพมาจากเมืองนาน้อยอ้อยหนูตั้งแต่ครั้งต้นกรุงรัตนโกสินทร์ การรับรู้ถึงประวัติศาสตร์กลุ่มชาติพันธุ์ตนของชาวภูไทที่นี่ เป็นการสืบทอดมาจากคำบอกเล่าจากบรรพบุรุษในรูปของ ตำนานชาวผู้ไทเมืองกุดสิมนารายณ์ ซึ่งองค์กรการปกครองส่วนท้องถิ่นได้นำมาบันทึกต่อเป็นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของตำบลกุดสิม อำเภอเขาวงที่แต่เดิมเป็นเมืองและอำเภอกุดสิมนารายณ์ แต่ได้มีการย้ายที่ทำการอำเภอนี้ไปอยู่ที่บ้านบัวขาวแล้วเปลี่ยนชื่อใหม่เป็น “กุฉินารายณ์” ส่วนบริเวณอำเภอกุดสิมนารายณ์เดิมก็ได้ปรับเปลี่ยนเป็นตำบลกุดสิม อำเภอเขาวง ดังในปัจจุบัน

ต่อไปนี้ จะขอเล่าเรื่องตำนานของชาวภูไทที่บ้านกุดสิมสู่ผู้อ่าน เพื่อเป็นข้อมูลในการศึกษาทำความเข้าใจความเป็นมาของพวกเราชาวภูไท และเมื่อมีโอกาสผ่านมาพบปะพวกเราที่อำเภอเขาวง จะได้ทราบว่าพวกเรามีประวัติศาสตร์ความเป็นมาและวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของเรา

การอพยพเข้าสู่ดินแดนลาว

........เมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๑๖๙ เจ้าชายทั้ง ๗ องค์ของเจ้าคำฟ้าคำแดงพระยาคำพิทูรย์ ผู้ครองเมืองนาน้อยอ้อยหนู (ปัจจุบันอยู่ในดินแดนญาณ) คือ ๑ หาญโปง ๒ หาญแดง ๓ หาญแพง ๔ หาญตุ้ย ๕ หาญสุกสุ้ย ๖

▲ คุณยายสวาท คูสกุลรัตน์ ในสัมมนารักษ์วัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

หาญดอกเลา ได้พาพรรคพวกผู้ไทอพยพลงทางใต้เข้าเขตประเทศลาว ไปขอพึ่งพระโพธิสมภารของเจ้าอนุรุธราช ผู้ครองนครเวียงจันทน์ เจ้าอนุฯ จึงให้พากันไปอยู่ที่เมืองวังเมืองคำเกิด เมืองคำม่วน เมืองเชียงฮ่ม เมืองผาบัง เมืองเซกะตาด เมืองเซตะบอง ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีภูเขาและที่ราบพอทำไร่ ทำสวน สถานที่เหล่านี้มีพวกข่าอยู่ก่อนแล้ว ซึ่งอยู่กันอย่างสบาย อิสระมิได้ขึ้นกับใคร ส่วนพวกผู้ไทที่มาอยู่ทีหลังนี้ขึ้นกับเจ้าผู้ครองนครเวียงจันทน์

เมื่อแรกนั้นเจ้าชายทั้ง ๗ ก็ได้รับการยกย่องให้เป็นหัวหน้าปกครองแต่ชาวผู้ไทเป็นเวลาหลายปี ต่อมาก็อยากจะเข้าปกครองพวกข่าด้วย แต่ชาวข่าไม่ยอมเพราะเขาถือว่าตนอยู่ ณ ดินแดนนี้มาแต่แรก หากจะปกครองต้องให้พวกข่าเป็นหัวหน้าปกครองจึงจะถูก พวกผู้ไทก็ไม่ยอมจึงตกลงทำการเสี่ยงบุญวาสนากัน โดยการเอาหน้าไม้ไปยิงหน้าผา หน้าไม้ใครยิงลูกติดที่หน้าผาได้ก็ถือว่าผู้นั้นมีบุญวาสนา ยินยอมให้เป็นหัวหน้าปกครองได้ ถึงเวลานัดหมายก็พากันไปที่หน้าผา พร้อมแล้วก็ให้ข่ายิงก่อน ข่าเอาหน้าไม้ขา ๓ ศอกยิงไปที่หน้าผา โดยหวังว่าจะให้ทะลุหินแต่ลูกหน้าไม้ก็ไปกระทบหินตกลงมา เมื่อถึงวาระของผู้ไทโดยหาญดอกเลาได้เอาหน้าไม้ขาไม้ไผ่ ปลายผูกหน้าติดขี้สูดหรือชันนางโรง แล้วค่อยปล่อยไปเบา ๆ ลูกหน้าไม้ก็ติดอยู่ที่ก้อนหินของหน้าผา เป็นอันชนะการเสี่ยงบุญ ซึ่งหน้าผานี้ปัจจุบันมีชื่อเรียกว่า “ผาบุญ”

หลังจากนั้นข่าบางพวกที่ไม่ยอมอยู่ใต้การปกครองของผู้ไท ได้พากันหนีไปอยู่ในถ้ำ ผู้ไทก็ไล่ติดตามมาถึงบริเวณช่องแคบที่เดินได้คนเดียว ซึ่งปัจจุบันพื้นที่นี้คือ “ผากาด” ยังมีร่องรอยเท้าอยู่ พวกข่าหนีไปหลบในถ้ำ ผู้ไทจึงเรียกให้ถอยออกมา แต่พวกข่าไม่ยอม ผู้ไทจึงจุดพริกอุดหน้าถ้ำรมควันพวกข่าจนทนไม่ไหวก็ออกมา ที่ตรงนั้นปัจจุบันคือ “ผาอูด”

ฝ่ายหาญดอกเลา เมื่อชนะการเสี่ยงบุญ ก็ได้ขึ้นเป็นหัวหน้าปกครองผู้ไทและข่าทั้งหมดมีนามว่า “พระยากล้า” เป็นผู้มีความสามารถและตั้งอยู่ศีลธรรม ปราศจากอคติลำอียง บ้านเมืองจึงอยู่เย็นเป็นสุข เจ้าผู้ครองนครเวียงจันทร์ เห็นดีเห็นชอบจึงยกสาวลาวให้เป็นภรรยา ๑ คน พระยากล้านั้นมีเมีย ๕ คน

- คนที่ ๑ เป็นผู้ไทไม่ทราบชื่อมีลูกชาย ๑ คน คือ เจ้าราชวงศ์กอ (พระธิเบศร์วงศา) เจ้าเมืองกุดสิมนารายณ์ คนที่ ๑
- คนที่ ๒ เป็นผู้ไทไม่ทราบชื่อ มีลูกชาย ๒ ลูกหญิง ๓ คน

  คนที่ ๑ เป็นหญิง ไม่ทราบชื่อ
  คนที่ ๒ เป็นหญิง ไม่ทราบชื่อ
  คนที่ ๓ เป็นชาย ชื่อ อาญาพะชัย
  คนที่ ๔ เป็นหญิง คือ นางส้อน(ม้อมส้อน)
  คนที่ ๕ เป็นชายคือ ท้าวด้วง (พระธิเบศร์วงศา เจ้าเมืองกุดสิมนารายณ์ คนที่ ๒)

- คนที่ ๓ เป็นผู้ไท ชื่อนางสีดา มีลูกชาย ๓ คน ๑ เจ้าน้อย ๒ เจ้าสี ต่อมาเป็นเจ้าโฮงกลาง เป็นพระเสนาณรงค์ ครองเมืองพรรณนานิคม ๓ เจ้าอุ่น
- คนที่ ๔ เป็นข่า ลูกสาวหัวหน้ากุลาอัง ชื่อนางมุนซา ไม่มีลูก
- คนที่ ๕ เป็นนางลาว มีลูกชาย ๓ คน คือ ๑ เจ้าคำ ๒ เจ้าก่ำ ๓ เจ้าแก้ว

การอพยพเข้าสู่สยาม

เมื่อพ.ศ. ๒๓๘๔ หรือ จ.ศ. ๑๒๗๓ ปีฉลู ตรีศก พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ แห่งจักรีวงศ์ ทรงรับสั่งให้พระมหาสงครามเป็นแม่ทัพนำกำลังพลไปชวนอุปราชเมืองเวียงจันทร์ เข้าตีเมืองวังและเมืองใกล้เคียง แล้วกวาดต้อนผู้คนชาวผู้ไทมาจากเมืองวัง ๘๕๒ คน เมืองตะโปน ๕๘๕ คน เมืองนอง ๑๓๐ คน เมืองพิน ๑๒๒ คน เมืองคำเกิด ๕๐๘ คน เมืองคำม่วน ๘๐๖ คน รวมเป็น ๓,๐๐๓ คน มีบุคคลชั้นหัวหน้า ท้าวกอ ท้าวด้วง บุตรเจ้าเมืองวัง ท้าวต้อ ท้าวเลื่อม ท้าวสุริยะ บุตรอุปฮาด เมืองวัง ข้ามน้ำโขง ถึงภูพานก็ได้รับการปล่อยให้เป็นอิสระ แล้วพากันทำมาหากินอยู่ชำผักแพว แปวป่องฟ้า ภูอานม้า นาเตโซ ขัวไม้แก่น บ้านแก้งกะแสน ภูเฒ่าเก่า เหล่าแม่นาง ยางสามต้น อ้นสามขุย ขัวดำถ้ำมืด สบห้วยแข้

แง้ห้วยมะนน บ้านฮ้างน้ำท่วม ชั่วระยะหนึ่ง ปัจจุบันอยู่บริเวณบ้านสร้างค้อถึงบ้านนาหลัก บ้านติ้ว ฝั่งแดง ถึงผาซาน ในเขตอำเภอดงหลวง

การตั้งเมืองกุดสิมในสยาม

ท่านผู้เป็นหัวหน้า คงจะเห็นว่าที่ตรงนั้นไม่เหมาะสมดี จึงนำพรรคพวกจากหลังเทือกเขาภูพานย้ายมา กระทั่งได้พบบริเวณกว้างขวางเป็นที่ราบ มีลำน้ำใหญ่สายหนึ่งคือลำพะยัง และมีห้วยเล็กๆ อีกหลายสาย ทั้งมีกุดน้ำอีกหลายแห่ง กุดน้ำที่พบครั้งแรกมีสิม หรือโบสถ์ และก้อนหินลายคล้ายใบเสมา จึงพากันเรียกว่า บ้านกุดสิมนารายณ์ ต่อมาในพ.ศ.๒๓๘๘ หรือจ.ศ.๑๒๗๗ มะเส็งสัปตศก พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงยกฐานะบ้านกุดสิมนารายณ์ขึ้นเป็น เมืองกุดสิมนารายณ์ มีอาณาเขตเมือง

ทิศเหนือ จดเขตเมืองสกลนคร
ทิศใต้ จดเขตเมืองยโสธร เมืองกมลาไสย
ทิศตะวันออก จดเขตเมืองมุกดาหาร
ทิศตะวันตก จดเขตเมืองกาฬสินธุ์

จากนั้นโปรดเกล้าแต่งตั้งให้เจ้าราชวงศ์กอเป็น พระธิเบศร์วงศา ครองเมืองกุดสิมนารายณ์ ได้รับพระราชทานเงิน ๒ ชั่ง ถาดหมาก-คนโทเงิน ๑ สัปทนแพรคัน ๑ เสื้อขาบเข้มก้านแยง ๑ ผ้าโพกแพรขลิบ ๑ ผ้าคำปักทองมีซัย ๑ แพรขาวห่ม ๑ ผ้าปูม ๑

ท้าวด้วง ได้เป็นอุปฮาด รับพระราชทานเงินตรา ๑ ชั่ง เสื้อข้าบเข้มดอกถี่ ๑ แพรสีทับทิมติด ขลิบ ๑ ผ้าปักไหมชับ ๑ แพรขาวห่ม ๑ ผ้าปูม ๑

ท้าวต้อ ได้เป็นราชวงศ์ พระราชทานเงินตรา ๑๕ ตำลึง เสื้อข้าบเข้มดอกสะเทิบ ๑ แพรสีทับทิมติดขลิบ ๑ แพรขาวห่ม ๑ ผ้าปูม ๑

ท้าวเนตรเป็นราชบุตร พระราชทานเงินตรา ๑๐ ตำลึง เสื้ออัตลัดดอกลาย ๑ แพรสีทับทิมติดขลิบ ๑ แพรขาวห่ม ๑ ผ้าปูม ๑

พ.ศ. ๒๔๐๕ หรือจ.ศ. ๑๒๒๔ ปีจอ จัตวาศก พระธิเบศร์วงศากอถึงแก่อนิจกรรม หลังเป็นเจ้าเมือง ๑๗ ปี ในพ.ศ. ๒๔๐๙ หรือจ.ศ. ๑๒๒๘ ปีขาล อัฐสก จึงโปรดเกล้าฯให้อุปฮาดด้วงเป็นพระธิเบศร์วงศา เจ้าเมืองกุดสินารายณ์ คนที่ ๒ ท้าวเนตรเป็นอุปฮาด ท้าวคำเสี่ยงเป็นราชวงศ์ ท้าวพรหมจักรเป็นราชบุตร ท้าวศรีวรวงศ์เป็นผู้ช่วยเจ้าเมือง พระราชทานเครื่องอุปโภคตามลำดับ

พ.ศ. ๒๔๒๓ หรือจ.ศ. ๑๒๔๒ ปีมะโรง พระธิเบศร์วงศา (ด้วง) ถึงแก่อนิจกรรม หลังเป็นเจ้าเมืองได้ ๑๔ ปี พ.ศ. ๒๔๒๖ หรือ จ.ศ. ๑๒๔๕ ปีมะแม เบญจศก โปรดเกล้า ฯ ให้ท้าวกินรีเป็นพระธิเบศร์วงศา เจ้าเมืองกุดสินารายณ์ คนที่ ๓ ท้าวชิตเป็นอุปฮาด ท้าวเชียงสาเป็นราชวงศ์ เจ้าจารย์โส (แสนแวน) เป็นราชบุตร ท้าวคำเคือเป็นผู้ช่วยเจ้าเมือง พระราชทานเครื่องอุปโภคตามลำดับ

พ.ศ ๒๔๕๑ ได้โปรดเกล้าฯให้ยุบเมืองกุดสิมนารายณ์เปลี่ยนเป็นอำเภอกุดสิมนารายณ์ และใน พ.ศ ๒๔๕๔ พระธิเบศร์วงศา(กินรี) ถึงแก่อนิจกรรม หลังเป็นเจ้าเมืองมา ๒๕ ปี เป็นนายอำเภอ ๓ ปี

ถึง พ.ศ.๒๔๕๑ เมืองกุดสิมนารายณ์ จึงมีอายุรวม ๖๓ ปี มีเจ้าเมือง ๓ ท่าน คือ

๑. พระธิเบศร์วงศา (กอ) ๒๓๘๘-๒๔๐๕ รวมเวลา ๑๗ ปี

๒. พระธิเบศร์วงศา(ด้วง) ๒๔๐๙-๒๔๒๓ รวมเวลา ๑๔ ปี

๓. พระธิเบศร์วงศา (กินรี) ๒๔๒๖-๒๔๕๑ รวมเวลา ๒๕ ปี

กลางเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๖ ได้ย้ายที่ว่าการอำเภอไปอยู่ที่บ้านบัวขาวและเปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอกุฉินารายณ์มาจนถึงปัจจุบัน ชั่วระยะเวลาที่ยังเป็นอำเภอกุดสิมนารายณ์ ตั้งแต่ ๒๔๕๑ -๒๔๕๖ มีนายอำเภอ ๔ คน

๑. พระธิเบศณ์วงศา (กินรี)
๒. ขุนมหาวินิจฉัย (ขำ พลวิจิตร) จากกมลาไสย
๓. หลวงมหาดไทย จากอาจสามารถ
๔. หลวงวิภักดิ์สตานุกิจ (ลิ มัธยมนันท์) จากร้อยเอ็ด

พื้นที่อำเภอกุดสิมนารายณ์เก่านี้ได้ปรับฐานะมาเป็นตำบล เรียกว่าตำบลคุ้มเก่า ต่อมาแยกเพิ่มอีก ๒ ตำบล คือ ตำบลนาคู และตำบลภูแล่นช้าง

ต่อมาเมื่อวันที่ ๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๒ ก็ได้รับการยกขึ้นเป็นกิ่งอำเภอ มีนามว่ากิ่งอำเภอเขาวง กระทั่งวันที่ ๒๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๗ จึงได้เลื่อนฐานะขึ้นเป็นอำเภอเขาวง มาจนถึงปัจจุบัน อำเภอเขาวงนี้ มีเขตปกครอง ๑๑ ตำบล คือ

๑. ตำบลกุดสิมคุ้มเก่า ๒. ตำบลกุดสิมคุ้มใหม่ ๓. ตำบลสงเปลือย ๔. ตำบลหนองผือ ๕. ตำบลสระพังทอง ๖. ตำบลกุดปลาค้าว ๗. ตำบลนาคู ๘. ตำบลภูแล่นช้าง ๙. ตำบลบ่อแก้ว ๑๐. ตำบลโนนนาจาน ๑๑. ตำบลสายนาหวัง

ใน พ.ศ. ๒๕๓๘ ได้แยกอำเภอนาคูออก มีเขตปกครอง ๕ตำบล คือ

๑. ตำบลนาคู ๒.ตำบลภูแล่นช้าง ๓. ตำบลบ่อแก้ว ๔. ตำบลโนนนาจาน ๕. ตำบลสายนาหวัง

“แหล่งเรียนรู้ชาติพันธุ์”

ห้องแสดงวัฒนธรรมไทโย้ย
ในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเทศบาลตำบลอากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร

นิตยา กนกมงคล

ชาวไทโย้ย เป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งของประชากรไทยที่มีวัฒนธรรมเฉพาะอยู่ในกลุ่มผู้ใช้ภาษาตระกูลไท ชาวไทโย้ยอพยพมาจากบ้านฮ้อมท้าวฮูเซ ประเทศลาว ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๒ เพื่อเสาะหาถิ่นฐานใหม่ที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูก ปัจจุบันจึงมีถิ่นฐานเป็นชุมชนใหญ่อยู่ที่อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร

ด้วยสำนึกในวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชาติพันธุ์ตน ชาวโย้ยโดยเทศบาลตำบลอากาศอำนวยจึงปรับปรุงพื้นที่ส่วนหนึ่งในอาคารศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ในชื่อ ***ห้องแสดงวัฒนธรรมไทโย้ย*** เพื่อเติมเต็มให้สถานที่ที่เป็นที่พบปะ ทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างผู้ใหญ่และเยาวชนของชุมชนไทโย้ยแห่งนี้สมบูรณ์ขึ้นด้วยแหล่งเรียนรู้เรื่องรากเหง้าบรรพบุรุษและวัฒนธรรมชาติพันธุ์ตน

ในห้องพิพิธภัณฑ์จัดวางสิ่งของมากมายที่ชาวไทโย้ยใช้กันมาแต่ครั้งอดีต อาทิ เครื่องมือเครื่องใช้ในการเกษตร เครื่องมือปั่นด้าย-ทอผ้า เครื่องแต่งกาย เครื่องดนตรีพาหนะประเภทเกวียน อาวุธ เครื่องมือล่าสัตว์ อู่หรือเปลเด็ก ตลอดจนเรือ หรือที่ชาวโย้ยเรียกว่า เฮือไพ หรือ ห้านบูซาไพ ในประเพณีบุญไหลเรือไฟ ซึ่งชาวโย้ยบ้านอากาศกระทำร่วมกันทุกปีในช่วงเดือนสิบเพ็ง หรือขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ ฯลฯ สิ่งของเหล่านี้อาจดูธรรมดาไม่น่าสนใจ หากแต่สิ่งหนึ่งที่เชิญชวนให้เกิดความสนใจขึ้นทันที คือ เสียงเชื้อเชิญของคุณลุงอุทร ใยแก้ว ผู้อาวุโสชาวโย้ย ที่มาประจำอยู่ในห้องพิพิธภัณฑ์นี้ทุกวัน เพื่อคอยนำชม อธิบาย บอกเล่า และลงมือสาธิตวิธีการใช้งานของวัตถุชาติพันธุ์ทั้งหลายที่จัดแสดงอยู่ด้วยสำเนียงภาษาโย้ยแก่ผู้เยี่ยมชมทุกราย ด้วยความขมีขมัน ไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อยแม้จะมีอายุมากกว่า ๖๐ ปีแล้วก็ตาม ด้วยคุณลุงอุทรมีความตั้งใจที่อยากให้ผู้มาเยือนได้สัมผัสถึงเอกลักษณ์วิถีชีวิตชาวโย้ยจริง ๆ นั่นเอง

ชีวิตชาวโย้ยจริง ๆที่คอยต้อนรับแนะนำวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ตนนี้ จึงนับเป็นเสน่ห์ที่นำให้ผู้ชมได้สัมผัสถึงชีวิตและมิตรไมตรีของคนผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมจริง ซึ่งหาไม่ได้ในพิพิธภัณฑ์ใหญ่ในเมืองที่แม้จะสมบูรณ์ด้วยสื่อเทคโนโลยีนำเสนอเรื่องราวอย่างทันสมัย แต่ก็ไร้ซึ่งชีวิตของผู้เป็นเจ้าของเรื่องราว หรือวัฒนธรรมที่จัดแสดงอย่างพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเล็ก ๆ แห่งนี้

การปฏิบัติงานเพื่อดูแลรักษาคัมภีร์โบราณ

วัฒนา พึ่งชื่น
นักภาษาโบราณปฏิบัติการ กลุ่มหนังสือตัวเขียนและจารึก
สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร

คัมภีร์ใบลานถือเป็นมรดกภูมิปัญญาของบรรพชน จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับการดูแล รักษา อนุรักษ์ ให้ตกทอดสู่คนรุ่นหลังในฐานะของขุมทรัพย์ทางปัญญา แหล่งเรียนรู้อันทรงคุณค่า หรืออาจเรียกได้ว่า ***คัมภีร์ใบลานเป็นทรัพย์สินทางปัญญาทางมวลมนุษยชาติ*** ด้วยเหตุนี้ จึงมีหน่วยงานซึ่งทำหน้าที่ในการดูแลรักษาและอนุรักษ์คัมภีร์ใบลาน คือ กลุ่มหนังสือตัวเขียนและจารึก สังกัดสำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม โดยกลุ่มหนังสือตัวเขียนฯ นี้แบ่งกลุ่มงานย่อยเป็น ๓ กลุ่ม คือ กลุ่มภาษาโบราณ, กลุ่มทะเบียนและบริการ และกลุ่มงานสำรวจเอกสารโบราณ กลุ่มงานทั้ง ๓ กลุ่มนี้ ทำงานประสานสัมพันธ์กันระหว่างบุคลากร ทั้งผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญ และนักภาษาโบราณซึ่งมีอยู่ทุกภูมิภาคทั่วประเทศ

ผู้เขียนปฏิบัติราชการในกลุ่มงานสำรวจเอกสารโบราณ มีหน้าที่สำรวจ จัดหาและรวบรวม เอกสารโบราณทั่วประเทศ โดยเฉพาะคัมภีร์โบราณ การทำงาน

ในระยะแรกเริ่มจากเป็นผู้ช่วยสำรวจในโครงการสำรวจเอกสารโบราณในปี พ.ศ. ๒๕๔๗ ประสบการณ์จากการปฏิบัติงานหลังจากนั้นจวบจนถึงปัจจุบัน ทำให้ได้ความรู้ประสบการณ์ที่ประเมินค่ามิได้ในวิธีการทำงานทั้งการเป็นนักอนุรักษ์เอกสารโบราณ และวิธีการอนุรักษ์คัมภีร์โบราณ ซึ่งประมวลมาบอกเล่า ดังต่อไปนี้

๑. ความชำนาญของนักภาษาโบราณ เกิดจากพื้นฐานการศึกษาตามสาขาภาษาโบราณร่วมกับประสบการณ์การทำงาน สภาพการณ์จริงของเอกสารโบราณและการแก้ไขปัญหาที่พบในภาคสนามแต่ละครั้ง

๒. ความสำเร็จของการทำงานอนุรักษ์คัมภีร์ จะเกิดขึ้นไม่ได้หากไม่ได้รับความร่วมมือ ความเข้าใจในคุณค่าของเอกสาร คัมภีร์โบราณ ของทั้งคณะทำงาน องค์กรและชาวบ้านในพื้นที่

๓. การลงพื้นที่สำรวจเอกสารโบราณ คือการทำงานอนุรักษ์เบื้องต้นและทำทะเบียนเอกสารหรือคัมภีร์โบราณ วาระการลงพื้นที่สำรวจเอกสารโบราณของกลุ่มหนังสือตัวเขียนและจารึกนั้น มี ๒ วาระ คือ

๓.๑. ลงพื้นที่ปฏิบัติงานฯ ตามวาระงบประมาณของกลุ่มงาน คือโครงการสำรวจประจำปี

๓.๒. ลงพื้นที่ปฏิบัติงานฯ ตามวาระจร คือ เมื่อมีหนังสือแจ้งขอความอนุเคราะห์จากหน่วยงานต่าง ๆ และประชาชนในท้องถิ่น ทั้งนี้จะจัดลำดับการไปปฏิบัติงานตามคำขอขององค์กรที่มีงบประมาณสนับสนุน และแผนการดำเนินงานในปีถัดไปในกรณีที่ผู้ขออนุเคราะห์ไม่มีงบประมาณสนับสนุน

๔. การปฏิบัติการสำรวจเอกสารโบราณ ประกอบด้วยขั้นตอน

๔.๑. การตรวจสอบสภาพ และอนุรักษ์เบื้องต้น

๔.๒. ลงทะเบียน เพื่อจัดเข้าระบบหมวดหมู่ตามมาตรฐานหอสมุดแห่งชาติ สำหรับความสะดวกในการศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาของนักภาษาโบราณต่อไป

การตรวจสอบสภาพ และอนุรักษ์เบื้องต้น มีขั้นตอนดังต่อไปนี้

๑. ทำความสะอาด โดยการปัดฝุ่นที่ติดใบลานออกแล้วใช้สำลีชุบแอลกอฮอล์ ๙๕ % เช็ดทำความสะอาดคัมภีร์ใบลานที่ละใบทุกใบจนครบผูก

๒. "แยกดีเสีย" คือ การคัดแยกใบลานชำรุด พลัดผูก มีรอยสัตว์กัดกินเป็นรูพรุนออกจากใบลานที่มีสภาพดี

๓. จำแนกและจัดกลุ่มตามประเภทอักษร เช่น อักษรขอม อักษรธรรมล้านนา อักษรธรรมอีสาน เป็นต้น

๔. ดำเนินการซ่อมแซม โดยพิจารณาจากสภาพคัมภีร์ที่ไม่ชำรุดมากจนอ่านไม่ได้ หรือจัดเข้าผูกไม่ได้แล้ว ซ่อมแซมด้วยการเปลี่ยนสายสนองใหม่, ทำปกหน้า-ปกหลังเสริมเข้าไปในกรณีที่ของเดิมหาย

การลงทะเบียนและจัดกลุ่มคัมภีร์ มีขั้นตอนดังนี้

๑. นำคัมภีร์ใบลานที่ได้ทำการอนุรักษ์เบื้องต้นแล้ว มาจัดหมวดหมู่ตามมาตรฐานหมวดเอกสารโบราณของหอสมุดแห่งชาติ ซึ่งมี ๑๓ หมวด คัมภีร์ใบลานในท้องถิ่นต่าง ๆส่วนใหญ่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา จึงมักจัดเข้าอยู่ในหมวดธรรมคดี ในหมวดธรรมคดีนี้ยังแจงหรือแยกหมู่ตามสายพระไตรปิฎกได้อีกถึง ๑๔ หมู่ ผู้ที่ทำการลงทะเบียนคัมภีร์ใบลานจึงควรมีความรู้ในหมวดหมู่พระไตรปิฎกและคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี เพื่อประสิทธิภาพและอำนวยประโยชน์สูงสุดแก่ผู้ศึกษาวิเคราะห์ทางวิชาการที่จะใช้ข้อมูลจากคัมภีร์หรือเอกสารโบราณเหล่านี้

๒. จัดกลุ่มเข้ามัดหรือผูก โดยจัดเรื่องที่มีเนื้อหาใกล้เคียงกัน หรือเรื่องที่เชื่อมโยงเนื้อหากันได้ เข้าไว้ในหมวดหมู่เดียวกัน เช่น ฎีกาชินาลังการ อธิบายขยายความเนื้อหาในอรรถกถาชินาลังการ จึงควรจัดเข้าอยู่ในมัดเดียวกัน และให้เลขที่ต่อกันกับอรรถกถาชินาลังการ เป็นต้น แล้วจึงบันทึกหน้ามัดที่จัดผูกไว้นั้นว่าลงทะเบียนไว้กี่เลขที่ และแต่ละเลขที่มีจำนวนกี่ผูก

๓. ประทับตราวัด หรือสถาบันที่เป็นเจ้าของเอกสารคัมภีร์ใบลานนั้น บริเวณด้านหลังใบปกหน้า เป็นเครื่องหมายบอกถึงผู้ครอบครอง และสามารถนำกลับคืนสู่ที่เดิมได้โดยง่ายหรือเมื่อมีผู้ยืมก็สามารถติดตามกลับคืนได้อย่างสะดวก

๔. ให้เลขที่ตามลำดับเรียงตามหมวดหมู่ในพระไตรปิฎก จากนั้นเขียนเลขประจำผูก ตามหลักวิชาการอย่างละเอียด พร้อมทั้งเขียนเลขที่ที่ไม้ประกับด้วย

๕. มัดคัมภีร์ใบลานที่มีไม้ประกับอยู่ด้านนอก ๒ ข้าง โดยใช้เชือกฟอกขาวมัดที่หัวท้ายของมัดคัมภีร์ใบลานประมาณ ๒-๓ รอบให้แน่นพอประมาณ

๖. เขียนป้ายหน้ามัด เพื่อให้ทราบข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับคัมภีร์มัดนั้นๆ เช่น บอกชื่อเรื่อง ชื่อแบบฉบับ เลขที่ จำนวนผูก อักษร ภาษา ฉบับ และไม้ประกับ ด้วยปากกาที่สามารถเขียนติดบนใบลานเปล่า แล้วสอดใบลานที่เขียนป้ายหน้ามัดแล้วไว้ที่หัวมัดใต้เชือกที่พันเป็นเปราะ

๗. ห่อคัมภีร์ใบลานด้วยผ้าห่อซึ่งมีขนาดใหญ่พอประมาณ สามารถคลุมมัดคัมภีร์มิด และพับทบที่หัวท้ายได้ จากนั้นใช้เชือกพันเป็นเปราะประมาณ ๓-๕ เปราะ ๆ ละ ๒-๓ รอบ เสร็จแล้วเหน็บปลายเชือกไว้ใต้เปราะเชือก

๘. จัดเก็บคัมภีร์ใบลานเข้าตู้ เรียงตามลำดับเลขที่ เพื่อความสะดวกในการศึกษาค้นคว้า ในการเรียงคัมภีร์นี้ไม่ควรเรียงซ้อนมัดกันเกิน ๓ ชั้น(มัด) เพราะคัมภีร์แต่ละมัดมีน้ำหนัก จะมีปัญหาเวลานำออกมาใช้บริการ

หัวใจสำคัญของการลงทะเบียนที่กล่าวมาอยู่ที่การให้เลขทะเบียนประจำผูกสอดคล้องกับเนื้อหาตามหมวดหมู่ในพระไตรปิฎก นักภาษาโบราณในอดีตถึงปัจจุบันมีความชาญฉลาดในเทคนิควิธีการที่แตกต่างกัน ดังนั้นการให้เลขทะเบียนจึงแตกต่างกันไป แต่อย่างไรก็ตาม ยังมีจุดร่วมที่นักภาษาโบราณรุ่นหลังๆ สามารถนำมาเป็นแนวทางในการปฏิบัติได้ จึงอาจกล่าวได้ว่าการทำทะเบียนคัมภีร์ใบลานเป็นความสามารถเฉพาะตัวที่มาจากปริมาณประสบการณ์นั่นเอง

การทำทะเบียนที่สมบูรณ์ และให้ลำดับเลขทะเบียนคัมภีร์ใบลานใกล้เคียงหรือตรงกับเนื้อหา จึงเอื้อประโยชน์ให้เกิดประสิทธิภาพทั้งในการรักษามรดกศิลปวัฒนธรรมเพื่อสืบทอดต่อให้กับคนรุ่นหลัง และการอำนวยสะดวกรวดเร็วในกระบวนการศึกษา ค้นคว้า

สรุป

ท้ายที่สุด ผู้เขียนอยากจะสื่อผ่านบทความนี้แก่ประชาชนในท้องถิ่นได้รับรู้ว่า คัมภีร์ใบลานเป็นมรดกภูมิปัญญาอันล้ำค่า เป็นศูนย์รวมสรรพวิทยาการที่บรรพชนได้สร้างสรรค์ขึ้นแล้วส่งต่อให้แก่คนยุคปัจจุบัน พวกเราทุกคนจึงควรดูแลรักษา อนุรักษ์สืบต่อไปให้แก่คนรุ่นหลัง แต่การส่งต่อให้แก่คนรุ่นหลังจำเป็นต้องสร้างความรู้ความเข้าในคุณค่าของคัมภีร์ใบลานให้แก่ผู้รับ มิฉะนั้นคนรุ่นหลังจะไม่ยอมรับ หรือรับอย่างเสียมิได้

นักภาษาโบราณซึ่งถือว่าเป็นแถวหน้าของผู้ดูแลรักษาคัมภีร์ใบลาน ควรมีสมรรถนะและความรู้ในการทำงานอนุรักษ์เอกสาร คัมภีร์โบราณ รวมถึงความขยันหมั่นเพียรในการออกปฏิบัติงานภาคสนาม ซึ่งการดูแลรักษาคัมภีร์ใบลานนั้นจะประสบความสำเร็จได้ด้วยซึ่งการดูแลรักษาคัมภีร์ใบลานนั้นจะประสบความสำเร็จได้ด้วยปัจจัยสำคัญ ๒ ประการ คือ “ความรู้ความสามารถ และแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ของตน...”

“ฐานข้อมูลวัตถุทางชาติพันธุ์”

สถานที่พบ พิพิธภัณฑ์ญัฮกุร หมู่บ้านวังอ้ายคง อำเภอเทพสถิต จังหวัดชัยภูมิ

ชื่อวัตถุ ลูกสะบ้า **ชื่อสากล** ลูกสะบ้า

กลุ่มชน ญัฮกุร กลุ่มชาติพันธุ์ในกลุ่มวัฒนธรรมผู้ใช้ภาษาตระกูลออสโตรเอเชียติก

กลุ่มภาษา มอญ-เขมร

วัสดุ ไม้ หรือ เมล็ดสะบ้า

หน้าที่ใช้งาน ใช้เป็นอุปกรณ์ในการละเล่น “ลูกสะบ้า” ในช่วงประเพณีสงกรานต์

ลักษณะ รูปทรงกลม ขนาดเท่าเมล็ดสะบ้าจริง เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๔-๕ เซนติเมตร มี ๒ ประเภท คือ ลูกสะบ้าที่ได้จากเมล็ดสะบ้า และลูกสะบ้าที่ทำจากไม้กลึงเป็นรูปทรงกลมเหมือนเมล็ดสะบ้า

เปรียบเทียบกับกลุ่มชนอื่น

ลูกสะบ้าที่ใช้เป็นอุปกรณ์ในการละเล่น “ลูกสะบ้า” ของชาวญัฮกุรนี้ ยังพบในวัฒนธรรมชาติพันธุ์กลุ่มภาษามอญ-เขมรอื่นๆในประเทศไทยด้วย เช่น กลุ่มไทยมอญ กลุ่มชอง กลุ่มเขมรถิ่นไทย เป็นต้น เฉกเช่นเดียวกับการละเล่นลูกสะบ้า ซึ่งมีวิธีการเล่นโดยหลักคล้ายกัน คือ แบ่งผู้เล่นเป็น ๒ ฝ่าย คือฝ่ายหญิงและฝ่ายชาย แต่ละฝ่ายจะเหวี่ยงหรือยิงลูกสะบ้าให้โดนเป้าหมายที่กำหนด หากแพ้ก็จะถูกปรับหรือทำโทษด้วยวิธีต่าง ๆ ทั้งยังมีอุบายแฝงในการละเล่นที่เป็นการเปิดโอกาสให้หญิง-ชายได้พบกันเพื่อการเลือกคู่ครองที่อยู่ในสายตาของพ่อ-แม่เหมือนกัน แต่อาจมีความต่างกันที่รายละเอียดของกติกาการละเล่นลูกสะบ้าเท่านั้น

ความสำคัญ

การใช้ลูกสะบ้าในการละเล่นและประเพณีการละเล่นลูกสะบ้า ที่มีความนิยมเล่นในกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ใช้ภาษากลุ่มมอญ-เขมรในประเทศไทยเหมือนกันนี้ เป็นประเด็นหนึ่งใช้เป็นหลักฐานในการศึกษาถึงสายสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ใช้ภาษามอญ-เขมรด้วยกันได้

ผู้บันทึก นิตยา กนกมงคล

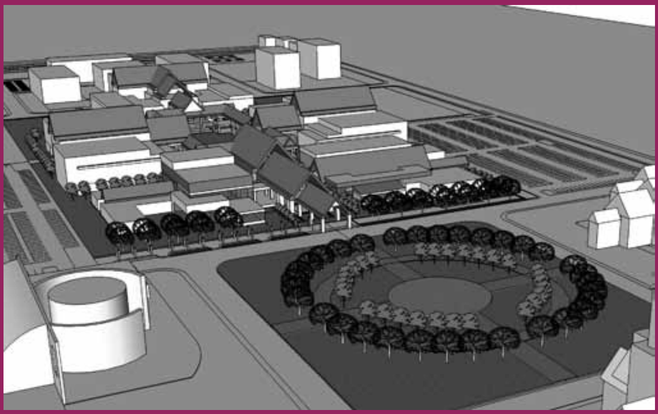

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กาญจนาภิเษก

คลองห้า อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี ๑๒๑๒๐

โทร ๐๒ ๙๐๒๗๕๖๘-๙

www.kanjanaphisek-museum.go.th

www.finearts.go.th/museum-kanjanaphisek